

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.533

Глушков В. О.,

доктор юридичних наук, професор, академік Європейської академії безпеки та конфліктології, заслужений юрист України, професор кафедри права Київського університету ринкових відносин;

Дорохіна Ю. А.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Київського національного торговельно-економічного університету

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Аналіз злочинів проти власності в загальній структурі злочинності на сучасному етапі розвитку українського суспільства свідчить, що на них припадає найбільша частка в Україні, що впливає на стан національної безпеки нашої держави загалом. Зазначено, що особливої актуальності за таких умов набуває питання щодо необхідності диференційованого підходу в питаннях притягнення до кримінальної відповідальності за злочини проти власності, а саме: при розробці умов звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти власності потрібно враховувати характерні риси особи, яка вчинила такий злочин, особливо її соціальний стан. На підставі проведеного дослідження зроблено висновок, що звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти власності – це делегування державою в особі суду свого повноваження, відповідно до якого вона відмовляється за наявності підстав, передбачених КК України, від державного осуду особи, що вчинила злочин проти власності, а також від покладання на неї обмежень особистого, майнового або іншого характеру, передбачених законом за вчинення злочину проти власності.

Ключові слова: злочини проти власності, покарання, кримінальна відповідальність.

Постановка проблеми. На сучасному етапі глобалізації світового економічного й фінансового простору все більш відчутним стає вплив зовнішнього економічного середовища на економіку нашої держави, що сприяє її стагнації, яка пов'язана з існуванням таких негативних соціальних явищ, які виявляються, зокрема, у фактичному знищенні середнього класу, що призводить до соціальної нерівності громадян, значного розшарування

населення за рівнем доходів, різкого погіршення культурного й духовного стану людей, обмеження доступу значної частини населення до соціальних благ. За останні роки погіршився захист соціальних і економічних прав та гарантій громадян. Порушення принципів справедливості в процесі проведення приватизації та неповернення колишніх заощаджень населення тощо призвело до утворення вузького прошарку кримінально-компрадорської буржуазії одночасно з масовим зубожінням основної частини населення, яке не може усвідомлювати себе самодостатнім.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підтвердження наведеного можна знайти в результатах багатьох соціологічних досліджень, які вказують, що більше ніж двом третинам населення України не вистачає стабільності в суспільстві й соціальних гарантій, які забезпечують відчуття впевненості в завтрашньому дні, 47,5 % жителів України зараховують себе до категорії бідних. За останні роки в Україні поступово сформувалася так звана «культура нерівності», для якої характерні низький рівень соціальної єдності суспільства, висока недовіра до владних структур та підвищені показники агресивності. Зокрема, своїм становищем у суспільстві не задоволені майже 67 % населення, що не сприяє соціальному ладу в суспільстві, призводить до кримінальної напруженості, що є показником і наслідком кризових явищ соціально-економічного характеру.

Метою статті є аналіз створення системи економіко-правових заходів щодо недопущення розвитку загроз національній безпеці соціально-економічного характеру з боку злочинності майнового характеру.

Виклад основного матеріалу. Злочинність майнового характеру у нашому суспільстві особливо активно породжується поляризацією доходів, невлаштованістю деяких верств населення, інфляцією й економічною нестабільністю, безробіттям тощо. Що характерно: чим більше відстань між полюсами бідності й багатства, тим вища соціальна напруженість і стихійне прагнення бідних до найбільш простих протиправних способів отримання матеріальних благ. Ці чинники викликають, зокрема, не лише дрібні й середні розкрадання чужого майна, грошей чи інших цінностей, а також жорстоку боротьбу між можновладцями за

перерозподіл майна з метою його привласнення будь-яким способом для отримання надприбутку.

Зокрема, Закон України «Про основи національної безпеки України» чітко окреслив основні загрози в соціальній сфері, які викликані чинниками економічного характеру: невідповідність програм реформування економіки країни й результатів їх реалізації визначеним соціальним пріоритетам; неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення; криза системи охорони здоров'я й соціального захисту населення, як наслідок – небезпечне погіршення стану здоров'я населення; поширення соціальних хвороб, зокрема наркоманії та алкоголізму; загострення демографічної кризи, посилення тенденції старіння нації; кризи системи освіти, що виявляється, зокрема, у зниженні можливостей здобуття якісної освіти представниками бідних прошарків суспільства; прояви моральної й духовної деградації населення; зростання дитячої та підліткової бездоглядності, безпритульності, бродяжництва; неконтрольовані міграційні процеси, відплив із країни кваліфікованої робочої сили; зменшення кількості населення і його природного зростання.

Аналіз цих положень свідчить, що такі загрози є досить актуальними з погляду їх впливу на стан майнової злочинності. Свого часу Енгельс Ф. зазначав: «Злидні ставлять робочого перед вибором: повільно вмирати з голоду, відразу покінчити з собою або брати те, що йому потрібно, де лише можливо, тобто, простіше кажучи, красти. І тут ми не повинні дивуватися, якщо більшість обирає крадіжку, а не голодну смерть або самогубство» [1, с. 348–349].

Аналіз злочинів проти власності в загальній структурі злочинності на сучасному етапі розвитку українського суспільства свідчить, що на них припадає найбільша частка в Україні – за умови зміни соціально-політичної обстановки вона становить у середньому близько 52 %, що впливає на стан національної безпеки нашої держави загалом. Так, за даними ДСА, у 2012 р. частка злочинів проти власності становила 52,5 %; у 2013 р. – 53,6 %; у 2014 р. – 51 %; у 2015 р. – 51, 6 %; у I півріччі 2016 р. – 56 %. Відповідно, майже кожен другий злочин – це протиправне посягання на власність [2].

Особливої актуальності за таких умов набуває питання щодо необхідності диференційованого підходу в питаннях притягнення до кримінальної відповідальності за злочини проти власності, а саме: у разі розробки умов звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти власності потрібно враховувати характерні риси особи, яка вчинила такий злочин, особливо її соціальний стан.

Здійснений аналіз спеціальної літератури свідчить, що умовами звільнення від кримінальної відповідальності доцільно визнавати сукупність передбачених правовою підставою вимог, що висуваються для звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вчинила злочин проти власності. Так, відповідно до п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. № 12, такими умовами є вчинення нею умисного злочину, незалежно від того, закінчено його чи ні, вчинений він одноосібно чи в співучасті, а підставою для такого звільнення може бути або певна поведінка особи після вчинення злочину, яку держава заохочує (дійове каяття, примирення винного з потерпілим, припинення злочинної діяльності та добровільне повідомлення про вчинене тощо), або настання певної події (наприклад, зміна обстановки, закінчення строків давності).

На підставі наведеного доцільно дійти висновку, що звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти власності – це делегування державою в особі суду свого повноваження, відповідно до якого вона відмовляється за наявності підстав, передбачених КК України, від державного осуду особи, що вчинила злочин проти власності, а також від покладання на неї обмежень особистого, майнового або іншого характеру, передбачених законом за вчинення злочину проти власності.

Зокрема, на підставі проведеного аналізу кримінального закону доцільно зазначити, що, відповідно до ст. 45 та 46 КК України, передумовою звільнення від кримінальної відповідальності є вчинення особою вперше злочину невеликої тяжкості, крім корупційних злочинів (згідно з приміткою до ст. 45 КК України, серед інших, корупційними злочинами визначено злочини, передбачені ст. 189 та ст. 191 КК України, у тому числі як закінче-

них, так і незакінчених, а також вчинення цих злочинів індивідуально чи в співучасті).

Аналіз судової практики свідчить, що в структурі злочинів проти власності традиційно перше місце належить крадіжкам. Так, лише в 2015 р. було скоєно 362 213 злочинів проти власності, з яких крадіжок – 273 756; грабежів – 22 108; шахрайств – 46 037. Проте протягом 2013–2015 рр. слідчими за ознаками злочину, передбаченого ст. 185 КК України, було направлено до суду 2094 кримінальні справи для звільнення осіб від кримінальної відповідальності, що становить лише 0,39 % від загальної кількості вчинених крадіжок за звітний період, за ст. 190 КК України – 492 (1 %) кримінальних справ. Низький рівень загальної кількості випадків звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти власності пояснюється тим, що в розділі VI Особливої частини КК України немає відповідних спеціальних заохочувальних кримінально-правових приписів, що є однією з прогалин чинного кримінального закону.

Загалом в Особливій частині КК України міститься близько 20 заохочувальних приписів, відповідно до яких особа підлягає обов'язковому звільненню від кримінальної відповідальності за умови виконання нею певних позитивних дій після вчинення злочину (спеціальний припис), які можуть виявлятися, наприклад, у добровільному повідомленні правоохоронного органу про вчинене, в активному сприянні розкриттю злочину, добровільній видачі предметів злочинної діяльності тощо. Отже, значним недоліком є відсутність у КК України заохочувальної норми про звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочин проти власності середньої тяжкості, що сприяло б диференційованому підходу під час притягнення до кримінальної відповідальності за злочини проти власності з урахуванням та залежно від суспільної небезпеки діяння та характерних рис винної особи.

Підтвердження цієї позиції можна знайти й у законодавстві окремих зарубіжних країн. Зокрема, у КК Республіки Білорусь у примітці 5 до глави 24 «Злочини проти власності» розділу VIII «Злочини проти власності та порядок здійснення економічної діяльності» вказано, що особа, яка вчинила злочин, передбачений ч. 1 ст. 205 (крадіжка), ч. 1 ст. 209 (шахрайство), ч. 1 ст. 210

(розкрадання, вчинене шляхом зловживання службовим становищем), ч. 1 ст. 211 (привласнення або розтрата), або ч. 1 ст. 214 (угон транспортного засобу) КК Республіки Білорусь, якщо ця особа з'явилася з повинною, активно сприяла виявленню злочину чи сповна відшкодувала завдані збитки, звільняється від кримінальної відповідальності. Хоча не слід забувати, що спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти власності має відповідати інтересам держави у запобіганні тяжким та особливо тяжким злочинам проти власності, сприяти підвищенню ефективності протидії майнової злочинності у цілому, ресоціалізації особи винного тощо. У зв'язку з цим в основу підстави звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти власності має бути покладено позитивну посткримінальну поведінку особи, яка за своєю соціально-правовою природою, передусім, спрямована на запобігання не лише вчиненню тотожного або однорідного злочину проти власності винною особою, а також на запобігання вчиненню нових злочинів іншими особами, схильними до злочинної поведінки, та ступінь тяжкості вчиненого злочину, до якої можна віднести: а) припинення злочину на будь-якій стадії; б) добровільне повідомлення про вчинене та добровільну здачу предмета злочину; в) викриття інших осіб, що були співучасниками в цьому злочині; г) нейтралізацію, мінімізацію або відшкодування суспільно небезпечних наслідків тощо.

Позитивна посткримінальна поведінка особи містить ознаки дійового каяття, яке виражається в добровільному з'явленні із зізнанням, сприянні розкриттю злочину та відшкодуванню шкоди (збитку) чи в інших аналогічних активних діях особи, яка вчинила такий злочин, та тяжкості вчиненого злочину. Проте згідно з даними судової статистики за 2013 р., на підставі дійового каяття суди загальної юрисдикції звільнили від кримінальної відповідальності за злочини проти власності 0,6 тис. осіб, що вказує на досить невелику кількість, відносно загальної чисельності засуджених за злочини проти власності, а саме: у 2013 р. за вчинення злочинів проти власності було засуджено 59 435 осіб, з них: за крадіжку – 48 020 осіб, грабіж – 7347 осіб. У зв'язку з наведеним, безперечно, цей інститут потребує подальшого розвитку, передусім, шляхом введення дійового каяття як складової спеціальної умови звільнення від кримінальної відповідальності

за злочини проти власності, яку доцільно закріпити в розділі VI КК України.

Наявні норми кримінального закону не здатні відобразити ситуацію становлення принципу справедливості щодо притягнення винних до кримінальної відповідальності за злочини проти власності. Саме запровадження заохочувальних приписів у розділі VI КК України, напевно, передбачало б імперативне звільнення осіб від кримінальної відповідальності за вчинення таких злочинів, тому для подальшого підвищення профілактичного впливу на ненасильницьку корисливу злочинність пропонуємо доповнити КК України заохочувальним приписом про звільнення від кримінальної відповідальності за заволодіння чужим майном особи, яка вперше вчинила злочин, передбачений ч. 2 ст. 185, ч. 1 ст. 186, ст. 188¹, ч. 1 та ч. 2 ст. 190, ч. 1 ст. 194, ст. 197¹, ст. 198 КК України, та добровільно заявила про це правоохоронним органам, сповна відшкодувала завдані збитки, повністю усунула заподіяну шкоду. Підкреслимо, що збитки мають бути відшкодовані в X-кратному розмірі, що обов'язково буде сприяти профілактиці вчинення винною особою злочинів проти власності в майбутньому. Хоча, звісно, розрахунок розміру потребує більш ґрунтовного дослідження на основі правозастосовної практики.

Висновки. На підставі наведеного, доцільно доповнити розділ VI КК України нормою, подавши в такій редакції: «Звільняється від притягнення до кримінальної відповідальності особа, яка вперше вчинила дії, передбачені ч. 2 ст. 185, ч. 1 ст. 186, ст. 188¹, ч. 1 та ч. 2 ст. 190, ч. 1 ст. 194, ст. 197¹, ст. 198 КК України, але добровільно заявила про це правоохоронним органам, повністю визнала себе винною, щиро покаялася у вчиненому, повністю усунула заподіяну шкоду, відшкодувала завдані збитки у X-кратному розмірі».

Реалізація наведених пропозицій дасть змогу забезпечити дієвість заходів щодо протидії злочинам проти власності, знизити рівень злочинності та латентності злочинів цієї групи.

Список використаних джерел

1. Маркс К. Экономические рукописи 1857–1861 годов (Первоначальный материал «Капитала»). Ч. 2 // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: в 50 т. Киев: Политиздат Украины, 1982. Т. 2. С. 348–349.

2. Узагальнення судової практики. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. URL: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html.

Глушков В. А., Дорохина Ю. А.

ОСВОБОЖДЕНИЕ ОТ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ СОБСТВЕННОСТИ

Анализ преступлений против собственности в общей структуре преступности на современном этапе развития украинского общества свидетельствует о том, что на них приходится наибольшая доля в Украине, влияющая на состояние национальной безопасности нашего государства в целом. Отмечено, что особую актуальность в таких условиях приобретает вопрос о необходимости дифференцированного подхода в вопросах привлечения к уголовной ответственности за преступления против собственности, а именно: при разработке условий освобождения от уголовной ответственности за преступления против собственности нужно учитывать характерные черты лица, совершившего такое преступление, особенно его социальное положение. На основании проведенного исследования сделан вывод, что освобождение от уголовной ответственности за преступления против собственности – это делегирование государством в лице суда своего полномочия, согласно которому оно отказывается при наличии оснований, предусмотренных УК Украины, от государственного осуждения лица, совершившего преступление против собственности, а также от возложения на него ограничений личного, имущественного или иного характера, предусмотренных законом за совершение преступления против собственности.

Ключевые слова: преступления против собственности, наказание, уголовная ответственность.

Glushkov V. O., Dorokhina Yu. A.

REMAINING FROM CRIMINAL LIABILITY FOR CRIME AGAINST PROPERTY

The analysis of crimes against property in the general structure of crime at the present stage of development of Ukrainian society shows that they account for the largest share in Ukraine, which affects the state of national security of our country as a whole. It is noted that the special urgency under such conditions becomes the question of the necessity of a differentiated approach in the issues of bringing to criminal responsibility for crimes against property, namely, when developing the conditions for exemption from criminal liability for crimes against property, one must take into account the characteristic features of the person who committed such a crime, especially Her social status. On the basis of the study, it was concluded that the release from criminal responsibility for crimes against property is the delegation by the state in the person of a court of its authority, according to which it refuses, in the presence of the grounds provided by the Criminal Code of Ukraine, from the state condemnation of the person who committed the crime against property, As well as

from imposing on it restrictions on personal, property or other character, provided by law for committing a crime against property.

Key words: *crimes against property, punishment, criminal liability.*

УДК 343.9

Голіна В. В.,

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
НАПрН України, професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

«ТІНЬОВА» ЗЛОЧИННІСТЬ

Кримінально-правова реальність – злочинність в Україні – представлена кількісно-якісними показниками облікованих злочинів у ЄРДР («видима») її частина) і «тіньовою» цифрою фактично вчинених, але не облікованих злочинів. Останні у кримінології отримали назву «латентна злочинність». Цей феномен, так би мовити, можна вважати рукотворним. У його створенні «беруть участь», у першу чергу, злочинці, а потім потерпілі, свідки та ін. До цього «додаються» її особливості національної кримінально-правової оцінки наслідків злочинів та їх подальшої реєстрації, недоліки кримінального законодавства, свідомі перекручення показників злочинності, зокрема, викривлення даних за суб'єктами вчинення злочинів, навмисна фальсифікація показників злочинності співробітниками правоохоронних органів, безпідставне розширення форм приватного обвинувачення (ст. 477 КПК України), маскування вбивств під фактом зникнення людей, ігнорування суспільно небезпечних діянь (фактичних злочинів) дітей та ін. Отже, виникає не просто латентна злочинність, а створене «зусиллями» багатьох чинників явище «тіньової» злочинності, без урахування якої неможливо повністю оцінювати оперативну обстановку, що складається, а так само ухвалювати адекватні рішення щодо її нейтралізації.

Ключові слова: *кримінально-правова реальність, «тіньова» злочинність, латентна злочинність, чинники створення «тіньової» злочинності.*

Постановка проблеми. Злочинність – це кримінологічне поняття, яким позначається соціальне явище у вигляді множинності суспільно небезпечних кримінальних проявів людської поведінки (злочинів і злочинців), уявлення про дійсний стан якої на певній території за конкретний період часу може надати їх повне виявлення та неупереджена реєстрація в офіційній статистиці, професійна, з дотриманням вимог законності, кримінально-правова оцінка як самих злочинних подій, так і правильне урахування їх наслідків, зацікавленість держави та її інституцій в об'єктивній кількісно-якісній характеристиці фактичної кримінальної реальності в країні. Але досягти тотального обліку злочинів і злочинців